

ANKARA İSTİKLÂL MAHKEMESİNDE BİR HEY'ET-i FESADİYE DAVASI ve KUVA-YI MİLLİYE

(Ocak 1926)

Savaş, ister istemez, acımasızca «kirli» bir şeydir. Eskiden de öyleydi, teknik imkânların gelişmesiyle dehşeti artarak, çağımızda da öyledir. En haklı bir savaşta bile birçok zulümler olur. Bunun doğallığını, hattâ bir yere kadar önlenemezliğini kabul etmek zorundayız. Resmî tarihimizin yalnızca övgü terimleriyle yaklaştığı Kurtuluş Savaşımızda da bu tür kötülükler vardır: Hem, yalnız Kuva-yı Milliye döneminde (1919-20) değil, Nizamî Ordu döneminde (1921-22)de. Örneğin, ben Atatürk'ün **Nutuk**'taki bir değinmesi nedeniyle, (Sakallı) Nurettin Paşanın Merkez Ordusu Komutanlığında (Aralık 1920-Kasım 1921) Rumlara ve Kürtlere yaptıklarını merak eder dururum.* Ve de İzmir'in kurtarılmasından son-

* «Nurettin Paşa, merkez muntıkasında bir seneye karip ifa-yı vazife etti. Fakat, salâhiyeti haricinde, ahalden bazılarının hukukuna tecavüz ettiği hakkında meb'usların vukubulan şikâyetleri ve Dahiliye Vekâletinden istizahları ve Vekâletin de şikâyatı muhik görmesi üzerine, Meclisin talebiyle Teşrinisânî 1921 bidayetinde azledildi. Meclis, Nurettin Paşa'nın taht-ı muhakemeye alınmasına karar verdi. Bu husus, benimle Hey'et-i Vekile arasında da bir mes'elenin hudusunu intacetti. Ben Nurettin Paşa hakkında tatbik olunması talep olunan muameleye iştirak etmedim. Fevzi Paşa Hazretleri de benimle hemfikir oldu. İkimizle Hey'et-i Vekile arasında tahaddüs eden ihtilâf Meclisçe halolundu. Mecliste Nurettin Paşayı müdafaa ettim. Ağır muameleye maruz kalmaktan kurtardım.» *Nutuk* (6. bas.), cilt II, s. 630.

(Atatürk, TBMM'nin İkinci Döneminde Nurettin Paşanın kendi kendine Bursa Meb'usu olmaya kalkmasına çok kızmış ve bu nedenle ona karşı, *Nutuk*'ta yirmi sayfa tutan ağır sözler söylemiştir. *A.g.e.*, s. 729 - 49.)

Genel Kurmay Harb Tarihi Dairesince yayımlanan *Türk İstiklâl Harbi*'nin 6. cildini oluşturan «Ayaklanmalar» kesiminde (genişletilmiş 2. bas., 1974 - s. 294), Nurettin Paşanın komutası altındaki Merkez Ordusunun 11.188 âsi Rumu öldürdüğü, bir o kadarını da zararsız hale getirdiği, ayrıca kıyı köylerin-

Yarbay Osman Bey

ra düzenlediği kıyımı (orada Metropolit Hristostomos'la İzmit'te Ali Kemal'i linç ettirmekle mi yetindi, acaba?).

Bu yazımda, Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin (besbelli yapay bir birleştirmeye) topluca gördüğü bir dâvâda verdiği dört idam hükmünden yola çıkarak, asılan kişilerden kimilerinin Kuva-yı Milliye dönemindeki eylemleri konusunda bulabildiğim ilginç birtakım bilgileri aktaracağım.

Cumhuriyet terörünün en önemli araçlarından biri olan Ankara İstiklâl Mahkemesi, Şeyh Salt ayaklanması üzerine Takrir-i Sükûn Kanununun çıkarılmasından sonra kurulmuş olan iki olağanüstü mahkemeden biriydi. Şark İstiklâl Mahkemesinin görev alanının isyari bölgesiyle sınırlı olmasına karşılık, Ankara İstiklâl Mahkemesi geri kalan bütün Türkiye içinde seyiydi. 8 Mart günlü **Cumhuriyet** gazetesi TBMM'nce bu mahkemeye seçilen üyeleri şöyle saymaktadır:

- 1) Afyon Meb'usu Ali [Çetinkaya] — Reis
- 2) İzmir Meb'usu Necati [istifa edince yerine Denizli Meb'usu Necip Ali (Küçük) seçilmiştir] — Müddeiumumi
- 3) Gaziantep Meb'usu [Asaf] Kılıç Ali
- 4) Aydın Meb'usu Dr. Reşit Galip
- 5) Rize Meb'usu Ali [Zırh]

de yaşayan Rum erkek nüfusu içerilere tehcir ettiği yazılıdır. Aynı ciltte, Nurettin Paşanın Koçkiri ayaklanmasını bastırdıktan sonra, Kürt köylerini dağıtmayı ve tehcir etmeyi önerdiği, fakat Meclisteki Doğulu milletvekillerinin şiddetle karşı çıkışı üzerine Genel Kurmay Başkanlığınca vazifesinden affedilmek zorunda kalındığı belirtiliyor ve bunun, sonradan acısı çıkan «yanlış bir adım» olduğu ileri sürülüyor (s. 281). Oysa, azil ve mahkemeye verilme kararının, yalnızca bir tasarı değil, eylemlerinin sonucu olduğu açıktır.

Ülkemizde okumak, hele eleştirici gözle okumak alışkanlığının yaygın olmayışı çok hayıflanılacak bir durum. Sayın Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde CHP'nin Mevkii* adlı kitabında (Ankara: 1965, cilt II, s. 411), Nurettin Paşanın Şapka Devrimine karşı çıkmasından ötürü, İskilipli Atif Hoca ile birlikte İstiklâl Mahkemesince idam edildiğini yazmıştı. Her araştırmacı bir yanlış yapabilir. Ama, bu kitabın yayımlanmasından beri, 12 yıldır, bildiğim kadarıyla bir kişi çıkıp da yanlış itiraz etmedi. Gerçekte, Nurettin Paşa 18 Şubat 1932'de eceliyle ölmüştür.

O yıl içinde, başka birçoklarının yanısıra «Aydınlık»çıları da mahkûm eden bu kurul, daha sonra özellikle «Şapka Devrimi»ne karşı ülkenin dört bir yanında patlak veren hareketleri bastırmak için şehirden şehire koşmuş, pek çok adam asmıştır. 1926 yazında İzmir suikast girişimi sanıklarının da bu kişiler yargılayacak, o dâvânın devamı olarak Ankara'da son İttihatçıların defterlerini düreceklerdir.

BİR GAZETE HAVADİSİ

11 Ocak 1926 tarihli **Cumhuriyet**'in «Hey'et-i Fesadiye Mensupları Hakkında Hükûm» diye haber verdiği, dört kişinin idam kararı ile ilgili bir yazıyı aynı günkü **Vakit**'ten okuyalım:

«Ankara 10 Kânunusâni (AA) — İstiklâl Mahkemesi bugün Eyüp Sabri, Şükrü, Sâmî, (İsmail Hakkı, Hüsrev Sâmî) ve Miralay Osman Beylerle Çerkes Rüstem'e atfolunan Hiyanet-i Vataniye dâvasıyla tevhidin muhakeme olunan Kırşehirli Rıza Bey dâvası ve Yemenli Fatma'nın katline dair olan dâvâ hakkında hükümlerini vermiştir.

Müddeiumumi iddianamesinde her üç dâvâyı teşrih etmiş, dahilde ve hariçte Cumhuriyet aleyhine isyanı mutazammın bir hareket-i fiiliye ihzarıyla maznun muhakeme edilen zevatin mes'eledeki vaziyetlerini ayrı ayrı izah ederek, Kuva-yı Milliye'de Çerkes Ethem maiyetinde müfreze kumandanlığı yapmış olan İsmail Hakkı'nın Atina'da Ethem ve rüfekaşından maada Yunan Erkân-ı Harbiye-i Umumiyesi ve Hariciye Nezaretleriyle vâki olan temaslarının şayan-ı dikkat olduğu ve hükûmetten taltif görmek niyetiyle namuslu adamları sehpâ-yı idama sürükleyecek ve ortada esaslı bir mes'ele yokken bütün memleketi heyecana verecek derecede şen'iyâne müfteriyatta bulunduğunu, Cumhuriyet Türkiye'sinde böyle sergüzeştçü şahsiyetlerin ortada oyun içat etmelerine meydan verilmemesini bizzat irticain tenkili kadar ehemmiyetli gördüğünü ve harekât-ı vâkiası Hiyanet-i Vataniye Kanununun 10. maddesine tevafuk eder ef'al-i cürmiyeden olduğunu beyan ve sâbık Meb'us E-

Birikim 33/52

yüp Sabri, (Hüsrev Sâmî) Şükrü, sâbık Bursa Belediye Reisi Sâmî, Miralay Osman, Çerkes Rüstem, Beylerin bu noktadan beraatlerini talep etmiştir. Makam-ı iddia, vaktiyle Kuva-yı Milliye kumandanlığında bulunmuş olan Kırşehirli Rıza Beyin hilâf-ı usul vesikalar verdiğini ve bu vesikalarla hükûmeti iskat için bir takım eşirrayı toplayarak memlekette anarşi tevvidine kıyam ettiğini ve harekât-ı vâkiasının Kanun-u Ceza-yı Umuminin muaddel 55. maddesinin fıkra-yı mahsusasına temas eylediğini dermeyer etmiştir.

Yemenli Fatma'nın katli dâvasına gelince: Miralay Osman Beyin Rifat Reisle görüşerek kendisinden nafaka talebinde bulunan mutallâkasını öldürttüğü sâbit olduğu ve Rifat Reis'in vaziyeti Kanun-u Ceza-yı Umuminin 180. maddesine, Osman Beyin vaziyeti 45. maddesine tevafuk ettiği cihetle her ikisinin de fâil-i aslî olarak ve cürmün ika'ını teshil eden Fatma kadının fer'an zîmethal adıyla mücrimiyetleri talep edilmiştir. Bâda Reis Ali Bey kararı tefhim ederek makam-ı iddianın talebi vechile, hareketi Hiyanet-i Vataniye Kanununun 10. maddesine temas eden İsmail Hakkı'nın idamına ve bu sefil ile temasında şahsi bir hırsa kapılıp ihanete doğru yürümüş olan ve bununla kalmayarak nafakadan kurtulmak için mutallâkasını Rifat reise öldürten Miralay Osman Beyin silki askeriden tardıyla Kanun-u Cezanın 45. maddesinin fıkra-yı ulâsına tevfikan idamına, Rifat Reis'in 180. madde mucibince idamına, Rifat'a refakat eden Fatma kadının 10 sene hapsine ve Osman Bey gibi yüz senelik mahkûmları hapisneden çıkararak Kürt isyanıyla beraber Ankara muhitinde bir isyan yapmak ve hükûmeti iskat etmek istediği sâbit olan Keskinli Rıza Beyin 55. madde delâletiyle ve 57. madde mucibince idamına, Eyüp Sabri, Şükrü, Sâmî ve Hüsrev Sâmî Beylerle Rüstem'in beraatine karar verildiğini tebliğ etmiştir.*

Bu kararla aklanılardan Şükrü, Karacabeyli Rüstem ve Bursa Belediye Reis-i sâbık Sâmî'nin kimlikleri üstüne herhangi bir bilgi-

miz yok. Eyüp Sabri (Akgöl 1876 - 1940) ve Hüsrev Sâmî (Kızıldoğan 1884 - 1942) ise, her ikisi de TBMM'nin Birinci Döneminde Eskişehir Meb'usu olan eski İttihatçılardır. Bir başka ortak özellikleri, Yeşil Ordu Cemiyeti Hey'et-i Merkeziyesinin üyeleri olmalarıdır. (1923'te Meclisin İkinci Döneminde seçilmeyen bu iki zat, 1935'te yeniden göze girmiş olacaklar ki, biri Kars'tan, öteki Çorum'dan milletvekili yapılmışlar ve ölümlerine değin bu görevlerini sürdürmüşlerdir.)

ÇERKES ETHEM'İN KUVA-YI SEYYARESİNİN BOLŞEVİK TABURU KUMANDANI YÜZBAŞI İSMAIL HAKKI

Türkiye'de Sol Akımlar 1908 - 1925 adlı kitabımı hazırlarken, 1926'da İzmir Suikastı girişimiyle ilgili olarak asılan, eski Eskişehir Meb'usu, («Ayıcı» namıyla maruf) Miralay Mehmet Arif'in **Anadolu İnkılâbı: Mücadelât-ı Milliye Hatıratı 1335-1339** başlıklı kitabının (İstanbul: 1340), s. 59'daki bir dipnotunda Kuva-yı Seyyarenin içinde «bir Bolşevik taburu da vardı» sözünü görerek, bu birlikle ilgilenmiş ve **Çerkes Ethem'in Hatıraları**'nda şu açıklamayı bulmuştum (s. 164):

«700 mevcutlu bu milis kit'asını ekseriyette Karakeçili aşireti efradından mürekkep olarak Eskişehir Müdafaa-i Milliye teşkilâtı kurmuş, emrinize göndermişti. Taburun kumandanı Yzb. İsmail Hakkı efendi, harpçi olmaktan ziyade hakikaten Bolşevik ruhlu, karşısındaki düşman ordusunu harp aleyhine teşvik kabiliyetinde birisi idi. Son zamanlarda muharebeden bıkmış (Yunan) askerlerini hükûmetleri aleyhine isyana teşvik ediyordu. Kendisine bu yüzden fazla taksiyat vermekte idim. Tabura nam, bu kumandan yüzünden verilmişti.»

Daha sonra, Genel Kurmay Başkanlığı Harb Tarihi Dairesince yayımlanan **Türk İs-**

* Gazetede bu mahkeme kararının eksik aktarıldığı anlaşılıyor. İki buçuk yıl sonra 3 Ağustos 1928 tarihli **Vakit**'te «Ankara İstiklâl Mahkemesi'nden Devralınan Bir Dâvâ» başlığı altında verilen bir haberde Kasap Osman'ın karısını öldürmekle suçlanan ve gyaben ölüme mahkûm edilmiş olan Hasan Kaptan'ın bu kere yakalanarak Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılandığı anlatılmaktadır.

Birikim 33/53

tiklâl Harbi adlı çok ciltli yapının II. cilt 3. kısmında (Ankara: 1966, s. 135), Çerkes Ethem ayaklanması bastırılırken, 16 Ocak 1921 günü Bolşevik Taburu komutanının 5 subay ile 261 erden oluşan birliğini terhis ettiğini söyleyerek Kütahya'da hükûmete sığındığını okudum.

Bu zat hakkında, 1925 yılına gelinceye değin herhangi bir bilgi edinemedim. Bugün aslı TTK - ATDAM'da bulunan bir ihbar mektubunda ise şunlar yazılı:

«Dahiliye Vekili Muhterem Cemil Beyefendiye

Muhterem Beyefendi Hazretleri
Vesatet-i aliyyeleriyle Gazi Paşa Hazretlerine takdim ettiğim son raporda, Yunanistan'da (ki) firarilerden bahseylemiş idim. Bu defa muttali olduğum pek mühim bir meseleyi bervechiâti arza mücaseret eyliyorum.

1 — İstanbul'a bu günlerde Enver Paşa'nın yaverliğinde bulunmuş olan Çerkes Yüzbaşı İsmail Hakkı gelmiştir. Bu adam Çerkes Ethem ile teşrik-i mesâi etmiş ve Bolşeviklerle alâkadar olmakla o muhitte tanınmış bir şahsiyettir. Müteaddit defalar Rusya'ya azimet ve avdet ederek Çerkes Ethem ile Bolşeviklik münasebetini tesise teşebbüs eylemiş ve muvaffak olamamıştır. Elyevm Çerkes Ethem teşkilâtının buradaki mümessili ve vasıta-yı muhaberesidir. Geçenlerde İstanbul Polis Müdüriyetince derdest edilen İsmail Hakkı (Kiraz) Hamdi'nin yaveri olan İsmail Hakkı'dır. Bu İsmail Hakkı müteaddit lisanlara âşina, uzun boylu (gözlüksüz görmeyecek derecede kör) gözlüklü zayıf bir şahsiyettir. Bu adamın derdestinden ziyade İstanbul'da tarassut edilmesi lâzımdır. Ve bu tarassut sayesinde de pek mühim serrişte elde edilecek ve burada bu teşkilâtla alâkadar en mühim şahsiyetlerin hüviyeti tesbit edilmiş olacaktır. Ve Bolşevik teşkilâtında ismi mevzu bahis olan Komünist Mehmet de birkaç gün evvel av maksadıyla İzmit'e gideceğini söyleyerek buradan gitmiş ve eylevm Eskişehir'de olduğu anlaşılmıştır. Evvelki raporlardan birisinde mevzu bahis ettiğim Çerkes Çolak Aziz eylevm Ankara'dadır. Orada bazı arkadaşların teveccühüne mazhar olan

bu adam ile refikinin ehemmiyetle takip ve tetkik olunacak câlib-i dikkat şahsiyet olduğunu ilâveten arz eylerim. Bilhassa İsmail Hakkı meselesini ehemmiyetle ve gayet müdebbirâne takip eylemek pek büyük mesâilin hâllini intac edeceği kanaatini tekrar izhar ile teyid-i rabıta-yı ihtiramat eylerim, efendimiz hazretleri.

Beşiktaş'ta Sinan Paşa Cami Sokağında Yozgat Valisi Abdülaziz 12.2.341»*

Haklarındaki hükmün infazından sonra («Ankara'da İdam Edilen Hâinler» ve ayrı ayrı dört sehpa da asılmış adam fotoğrafları — 13 Ocak 1926) **Vakit** gazetesinin «... mahkemedeki-isticvaplarını, ifâdelerini ve mahkeme safahatını kârielerimize takdim ediyoruz» diyerek başlattığı yazı dizisinde İsmail Hakkı'ya iki gün ayrılmıştır: 14 Kânunusânî — «İsmail Hakkı hâini Atina'da ne yaptı, Reşit'le nasıl buluştu, Şehbenderimiz ne söylüyor?» ve 15 Kânunusânî — «Yunan Erkân-ı Harbiye-i Umumiye dairesi İsmail Hakkı'yı Hariciye Nezaretine niçin gönderdi?»

Burada verilen bilgilerden, İsmail Hakkı'nın İstanbul'da Yunan uyruklu bir Yahudi dostu olduğunu, kendisinin bu hanımla ilgili bir miras işini takip etmek amacıyla Atina'ya gittiğini, orada dostunun akrabalarının yanında kaldığını, aynı zamanda para kazanmak için kaçakçılık yaptığını, dönüş için vize sağlamakta güçlük çektiğini, bir akşam bir gazinoda (Çerkes Ethem'in ağabeyi) Reşit'i görerek ondan yardım istediğini (o sıra Ethem Yunanistan'da değilmiş), Reşit'in onu Yunan Genel Kurmayına götürdüğünü, oradan da Dışişleri Bakanlığına gönderildiğini öğreniyoruz. Yine, mahkemede söylenenlerin bu gazeteye yansısından anlaşıldığına göre, İsmail Hakkı Atina'daki Türk konsolusuna başvurarak casusluk yapmayı önermiş, fakat yüz bulamamıştır.

* Bu belgeyi bulan Türk Tarih Kurumu — Atatürk ve Türk Devrimi Araştırma Merkezi Sekreteri Arı İnan'a teşekkür borçluyum. Muhbir, herhalde, 22 Kasım 1923 - 25 Şubat 1925 tarihleri arasında Yozgat valiliği yapan Abdülaziz Nami'dir. Bu mektubu, valilik görevinin sona ermesinden 15 gün önce yazmış olması dikkati çekiyor.

Birikim 33/54

İstiklâl Mahkemesi savcısının iddianemesinden de, İsmail Hakkı'nın hükûmete yararlanmak için, aralarında eski Yeşil Orducu yoldaşlarının da bulunduğu birtakım kişileri, ayaklanma hazırlıyorlar diye yok yere ihbar ettiği sonucu çıkıyor. Zaten, idamı da «iftira» dan ötürüdür:

«Hıyanet-i Vataniye Kanunu madde 10 — «İsyana iştirak etmeyen eşhas hakkında ligarazin isnadatta bulunanlar isnat ettikleri cürmün cezasıyla mücazat olunurlar.»

Dâvâ dosyasını görmediğimiz için, İsmail Hakkı'nın eski yoldaşları hakkında neden gazele suçlamalarda bulunduğunu bilemiyoruz. Yozgat valisinin ihbar mektubundaki, 150'liklerden, son Padişahın maiyet erkânından Kiraz Hamdi Paşa'nın yaveri olduğu iddiası doğruysa bile, bu herhalde Kurtuluş Savaşından öncedir ve zaten önemli bir şey değildir. (Mustafa Kemal Paşa da o Padişahın yaveriydi!) Yine aynı kaynaktan bildiğimize göre, Yzb. İsmail Hakkı İstiklâl Mahkemesi'ndeki yargılanmasından bir yıl önce polisçe gözaltına alınmıştır. Acaba, kurnaz valinin öğütlediği gibi, ilişkilerinin izlenebilmesi için sonradan serbest mi bırakılmıştır, yoksa bütün bir yılı tutuklu olarak mı geçirmiştir?

Sezinlenebildiği kadarıyla, İsmail Hakkı lekesiz bir kahraman olmaktan uzak bir kişidir. Fakat bu dâvâdan önce, birtakım kimseleri suçlaması için kendisine baskı yapılmış olabileceği akla yakın geliyor. Gerçek böyleyse, sonra da iftira etti diye asılmışsa...

KUVA-YI TEDİBİYE KUMANDANI MİRALAY (KASAP) OSMAN

Bu acımasız Albayla ilkin İkinci Anzavur Ayaklanması sırasında (henüz Yarbayken) karşılaşırız. 1920 başlarında Bandırma'daki 14. Kolordunun kumandanı Yusuf İzzet Paşa'dır; bu Kolordu'ya bağlı 56. Fırkanın kumandanı Miralay Bekir Sâmî (Gündav), erkân-ı harbi Kur. Yzb. Hüseyin Rahmi (Apak), yaveri Yzb. Selâhattin (Yurtoğlu)'dur. Fırkanın 174. Alayının kumandanı Kaymakam Rahmi, 172. Alayının kumandanı ise Kaymakam Osman'dır. (172. Alay K. Kaymakam «Kel» Ali'nin son Osmanlı Meclisine Afyon Meb'usu seçilerek gitmesinden sonra, yerine Osman

Bey atanmıştır. Altı yıl sonra, Ali Bey Ankara İstiklâl Mahkemesi başkanı olarak, alay komutanlığındaki halefi Osman Beyi asacaktır.)

26 Mart 1920'de âsiler 174. Alayı dağıtarak Rahmi Beyi öldürürler. Kolordu komutanı, Kirmasti (Mustafakemalpaşa) — Karacabey — Susiğirlik yöresine konmuş bulunan 172. Alaya ayaklanmayı bastırmasını emreder. Osman Bey, alayının zayıflığını ileri sürerek bu emre karşı direnince, Yusuf İzzet Paşa tarafından tutuklanır.* Divan-ı Harbe verilecektir. Ama Fırka yaveri Yzb. Selâhattin'in yardımıyla bu vartayı atlatır. Çerkes Ethem kuvvetleri Anzavur'a karşı harekete geçerler. Osman Bey de alayını toparlar, Seyyar Kuva-yı Tedibiye kumandanı olarak o yörede teröre başlar. Güzün de, 12. Kolordu merkezi olan Konya'daki Delibaş ayaklanmasını bastırma harekâtına yardım etmesi için, oraya gönderilir.

Kuva-yı Milliye dönemi sona erince, Osman Bey Bolu ve Havalisi Kumandanlığına atanır. Miralaylığa yükselir. Zaferden sonra da, Bursa'daki Hey'et-i Mahsusa'ya üye seçilir.

Şimdi de, bu nesnel bilgileri anılarından derlediğim üç tanığın, Osman Beyin kişiliği ve zulümleri hakkında anlattıklarını dinleyelim:

Rahmi Apak, **İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?** (İstanbul 1942), s. 109'da «Kasap Osman ve İlk Vahşetleri» başlığı altında «İnkılâp tarihinde kanlı tırnakları, köpüklü bıyıkları ile kendini gösteren» Osman Beyin Karadenizli olup 1899'da Harbiye'yi bitirdiğini yazıyor (Bekir Sâmî (Gündav) ile Fahrettin (Altay)'ın sınıf arkadaşı olmalı). «... askerlik hayatının mühim bir kısmını Yemen'de geçirmiş, orada kızgın güneş altında ve katı kavgalar içinde yüreği katılaştırmıştır. ... Şahsen cesur ve fedakâr olmayan Kasap Osman menfi ruhlu, kavgacı, kimseyi beğenmez ve kimseye inanmaz karakterde idi. Bununla beraber vatansever, mert tabiatlı bir adamdı» Bundan sonra, o zamanki tümen kurmayı Yzb. Hüseyin Rahmi, Osman beyin Anzavur taraftarlarına karşı giriştiği terörde hergün yargılamasız 8 - 10 kişi astırdığını, kendisinin sıkıştırması üzerine, alelusul bir alay mahkemesi kararına bağlayarak icraatına devam ettiğini

* Bkz. Sabahattin Selek, *Millî Mücadele* (İst.: Ağaoğlu Yay., 1971), cilt II, s. 63 - 65.

Birikim 33/55

anlatıyor. Rahmi Apak'ın deyişiyle, Osman Bey orduda «muhtelit bir siyaset» izlemiş, yani hem nizamiye askeri hem de çeteci olmuştur. Alayının yanısıra 40 - 50 milis beslemiştir. Anlaşılan, bu tutum o dönemde oldukça yaygındır. Örneğin, (yukarıda bir kitabına değindiğim) Miralay Ayıcı Arif de öyle yapmıştır. Yazarın, anlattığına göre ayrıca, Osman Bey Padişaha ait olan Karacabey Hârâsının binlerce koyununa elkoyarak bunları alay levazımına ve civar kazalara sattırması, çeteci sermayesi edinmiştir. Bununla birlikte, «açık ölli bir adamdı, arkadaşlarına ve sıkışık olanlara binlerce liralık yardımlar yapmıştır» (s. 111). Rahmi Apak, Osman Beyin zâlimliği konusuyula ilgili olarak da şunu belirtiyor: «O zaman gösterilen bu gibi terörler olmasaydı ve bu terörleri tatbik edecek katı yürekli bulunmasaydı, belki de yer yer çıkan Anadolu isyanlarının önüne geçilemezdi» (s. 112).

İlhan Selçuk'un basına hazırladığı **Yüzbaşı Selâhattin'in Romani**'nda (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975), cilt 2, s. 209 - 10'da, o zamanki fırka yaveri, Osman Bey'e yaptığı yardıma karşılık olmak üzere, onun kendisine bir ikiyüz koyun hediye gönderdiğini, s. 255'te de, 1920 yılı sonlarında Afyon'da yüz altın verdiğini anlatıyor. Yzb. Selâhattin'e göre (s. 210 - 11), Bursa Vilâyeti Seyyar Tedip Kuvvetleri komutanlığına tayin edilen «Yarbay Osman Bey'e hapis, idam, köy yakmak ve bir bölge halkını sürmek gibi ceza yetkileri verilmişti.» Aynı anılarda, bu konuyla ilgili bir de belge aktarılmakta:

Bursa 8 - 5 - 1336

«172. Alay Kumandanlığına.

Karacabey

İttihaz etmekte olduğunuz tedabir-i taziyekiyeden kadınların hariç tutulması(nı) ve bilhassa nefiy ve tebit cezalarının kadınlara tatbik edilmemesini rica ederim.

56. Fırka K. Bekir Sâmi»

Yine **Yüzbaşı Selâhattin'in Romani**'nda (s. 252 - 53), Refet Bey Delibaş ayaklanmasını bastırdıktan sonra, Osman Beyin de Kadınhan ile Iğın'ı âsilerin elinden geri aldığını, bu arada tanıdığı mühlet süresinde kendisine teslim olmadığı için, bir köyü içindeki insanlarla birlikte yakıldığını; Akşehir'de Kuva-yı Milliye'ye karşı bir fetva yayımlayan 42 hocayı

yedirip içirdikten sonra, karargâhına götürüp astığını okuyoruz. «O tarihte Konya'daki çocuklar: — Osman Bey geliyor uyuyun, diye korkutuluyordu.»*

1920'de Konya'da 12. Kolordu Komutanı olan Fahrettin Altay da, **10. Yıl Savaş (1912 - 1922) ve Sonrası** (İst. İnsel Yay., 1970) s. 273'te şöyle diyor:

«... Konya kazalarında tedibat yapan Alb. (!) Osman B. ve müfrezesi emrimize gönderilerek Banaz ilerisinde bir cepheye yerleştirildi. İsyancıları bastırmada şiddet gösteren ve bu sebeple Kasap lâkabı takılan Osman B. karargâhında boynlarında ipler taşıyan bir cellât müfrezesi bulundurur, askerî disiplini kendi telâkkisi tarzında görürdü. Elindeki kuvvet takviyeli bir alay olmasına rağmen tümen flâması taşırdı ki, bunun da rengi yeşil - kırmızı idi. Bir muharebe olursa göstereceği kabiliyete göre hakkında icabı yapılmak üzere şimdilik bir muamele yapmayı vakitsiz gördüm, yalnız bazı taşkın yazılarını önledim.»**

* Yzb. Selâhattin'in sonradan çok dost olduğunu söylediği Kasap Osman hakkında, s. 177 - 78/dipnotunda verdiği bilgilerden kimileri, doğru görünmüyor. Örneğin, Dumlupınar'da 23. Tümen komutanı olduğu, Kastamonu bölge komutanlığına tayin edildiği, Bursa Harb Divanının (Hey'eti Mahsusa) başkanlığına getirildiği.

** (s. 276) «Ankara'dan gelen haberlerden bir Yeşil Ordu havadisı yayıldı, bize gelen Osman B.'in flâmasının yeşil-kırmızı oluşu dikkati çektiyse de pek üzerinde durmadım, şimdiki haberler Ankara'da bir İslâm Bolşevik idare kurulacağı suretinde idi, yeşil renk İslâmlığı, kırmızı Bolşevikliği gösteriyormuş.»

(s. 282) Yeni oluşturulan Cenu Cephesi komutanlığına atandıktan sonra «Uşak karşısındaki İslâm-köy'de ... yanımıza gelen Refet B.'in flâmasının yeşil ve kırmızı renkte oluşu dikkatimizi çekti, KO karargâhı binasına girerken kapıdaki flâmamızın kırmızı ve beyaz oluşunu kendisine göstererek:

— Kusura bakmayınız, bu yeşil-kırmızı rengi Osman B.'in flâmasında da görmüştüm, madun olduğu için aldırmadım. Fakat siz mafevkimin de bu renkleri taşıdığınızı görünce, artık benim flâmanın da rengini değiştirmem zarurî oldu.

Benim bu sözlerim üzerine Refet B., hemen elini omzuma koyarak:

— Sakın yapma. Seninki doğrudur. Bizimkiler muvakkattir.

cevabını verdi. O vakit Yeşil Ordu hikâyesinin iç yüzünü anlamış oldum.»

Osman Beyin Ankara İstiklâl Mahkemesinde yargılanması sırasında ortaya konulan belgelerden biri de, savaştan sonra Bursa valisine yazdığı bir mektuptur. Kuva-yı Milliye döneminde yanında çarpışan bir çete reisi lehinde tanıklık etmek amacıyla yazdığı anlaşılan bu mektupta, Kasap Osman'ın kendi birliğini nasıl oluşturduğu konusunda ilginç bilgiler buluyoruz: (**Vakit**, 21 Ocak 1926, s. 3) «zât-ı âli-i vilâyetpenahilerine

Kanun devrinin vüruduyla işgal-i makam ve ihraz-ı sandalye edenler amâl-i milliyenin iktihamı için nasıl gayr-i kâbil-i tasvir ve tarihlerin kaydetmediği mezalimle elde edildiğini derhal unuttular. Yunanlılarla teşrik-i mesai eden yerli ahali ve memurlar bermucib-i müsâlâha-i düvel, tahliye olundular. Çünkü Osmanlıların şimdiye kadar ecanibe karşı ahdinden nükûl ettiği vâki olmadığından istifade etmişlerdir. Maalesef memurlarımız temin-i mevki ve istikbâl için adl ve hakkı süruncemede bırakmayı bir düstur ittihaz etmişlerdir. Muameleten elimden geçen ve amâl-i milliyeye cüz'i veya küllî hizmet edenler takdir olunmayarak haphanelerde sürünmektedirler. Halbuki gâvurlara az veya çok hizmet edenler çoktan mazhar-ı afv ve atıfet bile oldular.

Vali beyefendi zât-ı âlilerini temin ederim ki, tarihin kaydetmediği o kara günlerde şu Hüdavendigâr vilâyetindeki memurlarımız bugün hakir görülen çete efradı kadar ibraz-ı fedakârî ve izhar-ı vatanperverî edememişlerdir.

Jandarmalarımız karakollarından, devriyelerimiz mevkilerinden silâhlarıyla âmir ve memurlarını bırakarak firar ettikleri gibi polislerimiz de aynı halde idiler. Bugün bu vatanperverlerin tahkikatı alelusul o gün için vatanperver olmayanlara düşüyor. Buna ise (Alma mazlumun âhını, çıkar aheste aheste) demekten başka çare yoktur. Bundan dolayıdır ki, daima ileri değil geri gidiyoruz. O kara günleri adliyeciler ne çabuk unuttular! Muahedename mucibince afv olanlar hemen tahliye olundular. Bu tahliye olunanlar gâvurlar hesabına müddelimumilerin ayaklarını yere bastırmaksızın dört kişi havada tutmak ve birisi kamalamak suretiyle teslim-i ruh ettiriyorlardı. Bu felâketlere yetişerek kurtardıklarına Hüdavendigâr Ceza âzâlarından şahit

olanlar da vardır. Adliyeciler adaleti tatbik etmek istiyorlarsa akidesi bözük olmayarak vatanın selâmetine velev bir gün olsun hizmet edenleri takdir etmeleri lâzımdır.

Beyefendi! O muzlim ve korkunç günlerde hiç bir memur makam-ı memuriyeti dolaşısıyla silâh omza edemedi. İşte vatanın tahlisi için memleketin beğendiği ve mahkûm ettikleri bence pek hamiyetli olan kâtil âmidleri sayesinde işgal olunan makamlar husule gelmiştir. Bu zavallı vatanperverler için vâki müracaat-ı mütevaliyeme rağmen müstacelen af kanunu çıktığı halde elân kelime ve cümle ile oynanarak birçok dava vekillerine hakk-ı meşru'aları için para kazandırılıyor. Yine bu suretle bu biçareler tûl müddet haphanelerde sürünüyorlar. Gaye-i milliyenin mebbeinde âtik Hüdavendigâr vilâyeti hududu dahilinde, bundan başka Biga, İzmit ve Bilecik sancakları da dâhil olduğu halde Hüdavendigâr ve havalisi Akıncı Kolları ve Kuva-yı Tedibiye ve Alay (172) Kumandanı iken o hakir görülen kâtil âmidlerden 101 senelikleri zâbit, 15 senelikleri Çavuş, 10 senelikleri onbaşı, beş senelikleri nefer tayin etmek suretiyle tevsiyan müfrezeler teşkil ve gaye-i milliyeye hizmet ve fedakârlıkları sayesinde Konya, Bolu, Yozgat ve Manyas'ın) küçük ve büyük bilcümle isyanlarını itfada ve bu hakimlerin hizmeti ile amâl-i milliyeyi istihsale muvaffak olduk. Binaendeyh herşeye tercihan bu zavallıların tahliyesinin azim vezailften addedilmesini rica eder, Nuri efendinin verdiği vesika makbul ve muteber olup kendisini(n) o mintıkada çete kumandanı olduğunu tasdiklen arz ve takdim ederim efendim.

9 Ağustos 1340

Sabık Hüdavendigâr ve havalisi
Kuva-yı Tedibiye ve Akıncı kumandanı
ve Heyet-i Mahsusa Azasından Miralay
Osman

Bu mektupta anlatılan, mahbuslardan birlik kurma işi bir abartma sanılırsa, şu İcra Vekilleri Hey'eti kararına bakılması doğru olur:

Mahkûm ve mevkuf bulunan eşhasın hıdemat-ı vataniyelerinin ifasını temin ve teshil için tahkikat ve muhakemelerinin tecili hakkında kararname 15 Haziran 1336 (1920) —

No. 41*

«Hüdavendigâr Vilâyeti İstinaf Müddeiumumiliğinin 6 Haziran 1336 tarih ve 36 numaralı tahriratına derkenaren mahkûmin ve mevkufinin hizmet-i vataniye ifa

* *Darülharbe Gidecek Eşhas Hakkındaki Takibat ve Mücazatın Teciline dair Kanun-u Muvakkat*
19 Şubat 1330 (4 Mart 1915)

Madde 1 — Sinn-i mükellefiyete dahil olup da bir sene veya daha ziyade hapis veya nefy-i muvakkat cezasıyla veya mücazat-ı terhibiye ile ve keza sinn-i mükellefiyet haricinde bulunup da gerek cünha gerek cinayetten dolayı mahkûm bulunanlardan ve sinn-i mükellefiyet dahilinde olsun olmasın aleltilak cünha ve cinayet nev'inden bir cürüm ile maznun-un aleyh olanlardan darülharbe sevk ve izamlarını talep ve istida edenler ahlâken ve cismen evsaf-ı lâzimeyi haiz oldukları halde kıtaat-ı askeriye sevk ve haklarındaki takibat-ı kanuniyenin icrası veya hükümlerin infazı zaman-ı avdetlerine kadar tecil edilebilir, ancak hetk-i ırz ve fiil-i şeni'den dolayı mahkûm ve maznun-un aleyh olanlar bundan müstefit olamazlar.

Madde 2 — Birinci maddede mevzuubahs olan eşhasın tahkik-i ahvali hakkında Dersaadet'te Harbiye ve Dahiliye ve Adliye nezaretlerinden Sıhhiye müdiriyet-i umumiyesinin intihabıyla yine Dahiliye nezaretinden tayin olunacak birer zattan ve vilâyet ve müstakil livalarda vali ve mutasarrıf veya erkân-ı memurından bir zat ile istinaf veya bidayet müdde-i umumisi ve Ahz-ı Asker Şubesi reisi ve Jandarma kumandanı ve Sıhhiye müdürü veya hükümet tabibinden mürekkep olmak üzere birer komisyon teşkil olunacaktır.

Madde 3 — Birinci maddede mevzuubahs olan eşhasın ahval ve ahlâki madde-i sabıkada muharrer komisyonlar tarafından tahkik ve Ahz-ı Asker Şube reisi tarafından dahi kabiliyet-i bedeniye talimatı ahkâmına nazaran hidemat-ı müsellâhayı ifaya muktedir olup olmadıklarını tetkik ile askerliğe muktezi evsaf ve şeraiti haiz oldukları tebeyyün edenlerin esami ve nev-i cürüm ve maznuniyet ve müddet-i bakiye-i cezaiyelerini hâvi mezabıt tanzim ve buldukları mahallin vali veya mutasarrıfına ita olunacaktır.

Madde 4 — Valilerle mutasarrıflar tarafından mezabıt-ı mezkûreye istinaden Adliye nezaretine vuku bulacak iş'ar üzerine maznunın ve mahkûmünden bilmuhabere Harbiye nezaretince de münasip görülenlerin darülharbe sevk edilmek üzere cihet-i askeriye teslimine Adliye nâzırı tarafından meznuniyet verilecektir.

Madde 5 — Maznunın ve mahkûmün cihet-i askeriye teslim olunduktan sonra bir cürüm irtikap ettikleri halde evveleminde bu cürüm hakkında kavanin ve nizam-ı askeriye tevfiakan tatbikat-ı kanuniye ve ahkâm-ı cezaiye icra olunarak badehu madde-i atıye vechile mazhar-ı af olmadıkları tak-

etmelerini temin ve teşhil için neşrolunan kanun-u muvakkat ahkâmına tevfiakan tahkikat ve muhakemelerinin tecili ve bunlardan işe yarayacakların fırka kumandanlıklarınca müddeiumumilerden

dirde tecil edilmiş olan takibat ifa veya mücazat-ı mahkûme tenfiz olunmak üzere cihet-i adliyeye iade edileceklerdir.

Madde 6 — Eşhas-ı merkume esna-yı harbte âmirlerinin ve kolordu veya müstakil fırka kumandanlarının tasdiki tahtında olarak hüsn-ü hizmet ve yararlık ibraz eyledikleri halde hukuk-u şahsiyeye halel getirilmemek üzere maznun olanlar hakkında takibat-ı kanuniye icrasından sarf-ı nazar olunmasına ve mahkûm bulunanların müddet-i mahkûmelerinin affına veya cezalarının tahfif ve tenziline teşebbüs olunacaktır.

Madde 7 — Harbe iştirak etmek üzere Meclis-i Vükelâca mukaddema müttihaz tecil kararıyla tahliye olunanlar hakkında da beşinci ve altıncı maddeler hükmü tatbik edilecektir.

Madde 8 — İşbu kanun tarih-i neşrinden itibaren mer'idir.

Madde 9 — Bu kanunun icrasına Harbiye ve Dahiliye ve Adliye nâzırları memurdur.

Meclis-i Umuminin in'ikadında kanuniyeti teklif edilmek üzere işbu lâyiha-yı kanuniyenin muvakkaten mevki-i mer'iyete vaz'ını ve kavanin-i devlete ilâvesini irade eyledim.

17 Rebi'ülâher 1333 19 Şubat 1330
Mehmet Reşat

Harbiye Nâzırı Enver	Sadrazam Mehmet Said
Adliye Nâzırı İbrahim	Dahiliye Nâzırı Talât

Yedinci maddeden anlaşıldığına göre, 1915 Martından önce de Osmanlı Bakanlar Kurulunca tutuklu ve hükümlülerden orduda yararlanılması yoluna gidilmiştir.

İğinc bir nokta, bu geçici yasa uyarınca, haklarındaki koğuşturmanın sürdürülmesi ya da cezanın çektirilmesi ertelenerek Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda kullanılan kişiler için, Birinci TBMM'nin bir af yasası çıkarmış olmasıdır:

Darülharpte hüsn-ü hizmet ve yararlık ibraz eden mahkûmünün müddet-i mahkûmelerinin affına dair

14 Temmuz 1337 (1921) tarih ve 135 sayılı kanun

Madde 1 — Cinayetle maznun ve mahkûm ve cünhadan dolayı maznunen mevkuf ve mahkûm olup da Mükellefiyet-i Askeriye Kanununa ve Darülharbe Gidecek Eşhasın Tecil-i Takibat ve Muhakematına dair olan 19 Şubat 1330 tarihli kanuna tevfiakan seferberliğin ilânından mütarekenin akdi tarihine kadar askere alınan ve o tarihe kadar askerde bulunmaları dolayısıyla her ne suretle

talep olunarak alınmaları hakkında Umur-u Adliye Vekâletinin mütalâaları hey'etimizce ledettezekkür aynen kabulü karargir olmuştur.»

TBMM hükümetinin, herhalde İttihatçıların Birinci Dünya Savaşı sırasında çıkardıkları bir geçici yasaya dayanan bu kararı uyarınca, gönüllü olarak ya da hapisteyken çıkartılıp alınarak Kuva-yı Milliye saflarında hizmet eden sanık, tutuklu ve hükümlüler, Cumhuriyetin ilânından hemen sonra yapılan bir yasayla bağışlanmışlardır:

30 Teşrinievvel 1334'ten (1918) 23 Ağustos 1339 tarihine kadar geçen müddet zarfında müdafaa-i memleket uğrunda ika edilmiş olan efâl ve harekâtın cürüm addolunmayacağı hakkında kanun

19 Teşrinisani 1339 — No. 372*

«Madde 4 — Maznun veya mahkûm oldukları halde kendiliklerinden veya bitahliye Kuva-yı Milliyeyle iltihak ederek hizmetlerinden istiğna hasıl oluncaya kadar ifa-yı hüsn-ü hizmet ettikleri hükümet-i mahalliyece tahakkuk eden eşhasın kableliltihak sebep-i maznuniyetleri olan efâlden dolayı takibat icra ve haklarındaki hüküm de infaz olunmaz ve bunlardan elân mevkuf ve mahbus bulunanlar tahliye kılınır.»

Aslında ben, bundan 35 gün sonra çıkarılan **Hiyanet-i Vataniye ve Harbiye Kanunlarında munderic suçların birbirine müşabeheti dolayısıyla hasıl olan tereddüdün izalesi için tamamen tebliğ olunan 20 Temmuz 1336 tarih ve 81 numaralı Kararname'nin 3. maddesinin de Osman Beyle ilgili olduğu kanısındayım:**

«Makam itibarıyla Kolordu ve müfrez Fırka kumandanlığı salâhiyetini haiz

olursa olsun mukaddema işledikleri cürümden dolayı haklarında takibat icrası tecil olunan eşhas hukuk-u şahsiyeye halel gelmemek şartıyla affolunmuşlardır.

Madde 2 — İşbu kanun tarih-i neşrinden müteberdir.

Madde 3 — İşbu kanunun icrasına Dahiliye ve Adliye Vekilleri memurdur.

* 17 Teşrinisani 1340 (1924) tarih ve 51 sayılı Tefsire göre, 19 Teşrinisani 1339 (1923) tarih ve 372 numaralı kanun, kuva-yı milliyecilerin yanısıra nizami ordu mensuplarını da kapsamaktadır.

olan zevattan maada harekât-ı dahiliye için doğrudan doğruya Erkâniharbiye-i Umumiye Riyasetinden veya Cephe veya Kolordu kumandanları tarafından tavzif olunarak sevk olunan kıtaat kumandanları dahi hiçbir tasriha lüzum görülmesizin vazife-i te'dibiye devam ettiği müddetçe şimdiye kadar olduğu gibi müfrez Fırka kumandanlığı salâhiyetini istimal ederler.»

Bu madde, Kasap Osman'a belki Fahretin Altay'ın anlattığı gibi tümen flâması taşıma hakkını vermezdi, ama herhalde Alayında kurduğu Divan-ı Harbin Fırka Divan-ı Harbi yetkilerini kullanmaya devam etmesinin yasalığını sağlamıştır.

İşte, Osman Beyin Bursa Valisine yazdığı mektupta yakındığı başlıca nokta, bu yasa cıkalı neredeyse on ay olduğu halde, hâlâ hak sahiplerine uygulanmamış bulunmasıdır. Mahalli hükümetlere, yani vali ve kaymakamlara tanınan, bir kimsenin bu haktan yararlanmaya müstehak olup olmadığına karar verme yetkisi, çok önemlidir. Fakat, vali ve kaymakamlar nereden bilecekler, elbette eski Kuvâ-yı Milliye komutanlarına soracaklardır —örneğin Kasap Osman'a.— Yüzlerce suçlunun bütün geleceği, böyle birinin iki dudağı arasındadır. Savaşta yiğitlik göstererek suçunun kefareti ödemiş birini, o dilerse, zindanda cürümeye bırakır; dilerse, hiçbir hakkı olmayan âdi bir cânıyı hapisten çekip çıkarır, ömrü boyunca kendisine kul köle eder. (Aşağıda, Rıza Beyin idama mahkûm edilmesinin de, yine bu sorunla ilgili olduğunu göreceğiz.)

**

«Asker olmasına rağmen, memleketi muntazam ordudan ziyade millî müfrezelerin, yani çeteciliğin kurtaracağına dair acıip fikirler» besleyen Miralay Kasap Osman hakkında, İstiklâl Mahkemesi üyelerinden Kılıç Ali, onun emekliye ayrıldıktan sonra, özellikle «tehlikeli ve menfi» bir tutuma büründüğünü ileri sürüyor: «... benim ve İhsan beyin (eski İstiklâl Mahkemesi reislerinden, Bahriye Vekili Topçu İhsan —Eryavuz—) şahsi arkadaşımız olduğu için, Ankara'ya her gelişinde bizi ziyaret eder: 'İnkilâp bitmedi, daha yapacağımız çok şeyler var' diye dertlerini ve fikirlerini söylerdi.»

(Kılıç Ali, **İstiklâl Mahkemesi Hatıraları**; İstanbul, Sel Yayınları, 1955, s. 102 5) Osman Bey, bu sohbetler sırasında devrimin artık tamamlandığı inancını savunan Kılıç Ali'ye, «Henüz birbirimizi asmaya sıra gelmedi» diye takılmış...

«... günün birinde, aklınca bir komplo kararı almak için birtakım arkadaşları ile yaptığı bir içtima üzerine tevkif edilerek mahkememize tevdi edildi.» Bundan sonra, «Ağır Ceza Mahkemesinde derdest-i rüyet cinayet dâvası da tevhit edildi.»

Gazetede ki havadiste, iddianameyle karar arasındaki küçük bir uygunsuzluk göze çarpıyor. Savcı, Osman Beyin (ve yargılanan bütün sanıkların) ayaklanma girişimi noktasından beraatini istemiş olduğu halde, mahkeme hey'eti, onun İsmail Hakkı ile «temasında şahsî bir hırsı kapılıp ihanete doğru yürümüş» bulunduğu kanısına varmıştır. Asıl, idam sehvasına gönderilmesine vesile edilen olay ise, bir süre önce boşadığı eski karısını bir adama öldürtmesidir. Bu cinayetin ayrıntıları, 16 - 18 Ocak 1926 tarihli **Vakit** gazetelerinden öğrenilebilir: «Fatih yangın yerinde maktul bulunan Necidli Fatma hanımı kim öldürmüştü? —Miralay Osman Beyin eski zevcesiyle münasebeti; kadın nasıl terk edildi, nasıl öldürüldü?— Miralay Osman, Rifat'la nasıl tanıştı, Fatma hanımı öldürmek için nasıl anlaştı?»

KUVA-YI MİLLİYE KUMANDANLARINDAN KİRŞEHİR MEB'US-U SABIKI KESKİNLİ RIZA BEY

Bu zat hakkında bulabildiğim bilgiler pek sınırlı.

TBMM Albümünden, 1877 doğumlu olduğu, (baba adı: Halil Bey) ailesinin sonradan Silsüpür soyadını aldığı, İstanbul Meclis-i Meb'uslarından geldiği, Rüştiye mezunu olduğu, Fransızca ve Arapça bildiği, evli ve iki çocuklu olduğu anlaşılıyor.

Harb Tarihi Dairesinin arşivinde Kuva-yı Milliyecilere ilişkin çok az belge bulunduğu için, **Türk İstiklâl Harbi** ciltlerinde de Rıza Bey'e ancak bir iki değinme var: Bunlardan birincisi, Çapanoğlu İsyanı sırasında, 17 Haziran 1920'de Trabzon Meb'usu Hüsrev (Gerede) ile birlikte TBMM'ne gönderdiği bir tel-

grafta, Çerkes Ethem'in iddiası doğrultusunda, «Yozgat ayaklanması Ankara Valisi Yahya Galip (Kargılı) Beyin idaresizliği, belki de düzenlediği fesat yüzünden çıkmıştır» demiş olması (cilt 6, 2. bas., s. 150). İkincisi de, Garp Cephesi Kumandanlığının Müdafaa-i Milliye Vekâletine gönderdiği 9 Eylül 1920 tarihli rapordaki bir cümle: «Kırşehir'de örgütlendikten sonra Ankara'ya gelen Rıza Bey emrindeki millî süvari alayı, personel ve diğer yönlerden desteklenerek cepheye gönderilmiştir.» (Cilt 7, s. 75.)

Bir de, Rıza Beyin akrabalarından (**Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir** adlı kitabın yazarı Sayın Halil İbrahim Gök-türk'ün, Rıza Beyin Ankara'da oturan bir yeğeniyle benim için yaptığı bir görüşmeden dolaylı olarak ve kendim, Keskin'de Rıza Beyin amca oğlu Sayın Ethem Silsüpür'le konuşarak) edindiğim şu bilgiler var: Rıza Bey, Keskin - Karaman'ın Hamit köyünde yaşayan Cerit adlı Türkmen aşiretinin bey ailesindedir. Biri kız, yedi kardeşin en büyüğüdür. Koyu İttihatçı olup, Birinci Dünya Savaşı sırasında Keskin'deki Ermeni kıyımına katılmış bulunduğu suçlamasıyla Mütareke döneminde koğuşturulmak istenmiştir. Daha 1919 sonlarında, Keskin yöresinde ilk Kuva-yı Milliye örgütlerinden birini kurmuş ve İstanbul hükûmetince Ankara'ya vali olarak gönderilen (Refii Cevat (Ulunay)'ın babası) Muhittin Paşayı Mustafa Kemal Paşanın emriyle tutuklayarak bir süre Elmadağı'ndaki bir hısmının evinde alıkoymuş, sonra da Sivas'a göndermiştir. (Bu olayın anlatıldığı, Mazhar Müfit Kansu'nun **Erzurum Kongresinden Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber** adlı kitabın dizininde ayrı ayrı gösterilen «Keskinli Rıza Bey,» besbelli «Kırşehir Meb'usu Rıza Bey»dir. İstanbul Meclisi kapanınca Ankara'ya gelmesinden sonra da, 500 atlı toplayarak İnegöl cephesinde görevlendirilmiştir. Nizamî ordu fikrine şiddetle muhaliftir. Kuva-yı Milliye döneminin sona ermesi üzerine, Meclis'teki İkinci Gruba katılmıştır.

Savaştan sonra, Rıza Bey'e de ilk TBMM'nin bütün üyelerine verilen yeşil kurdeleli İstiklâl Madalyası gönderilince, buna itiraz etmiş ve itirazı kabul edilerek, madalyası askermeb'uslara mahsus kırmızı - yeşil kurdeleli bir madalyayla değiştirilmiştir. Yukarıda değin-

diğim Af yasası uygulanırken, Rıza Bey vaktiyle kendi müfrezesinde çarpışan 60 - 70 kişiye ve bu arada, Keskin yöresinden 16 eşkiyaya da kurtulmalık belgeler vermiştir. İkinci dönemde Meclis dışında kalmakla birlikte, Terakkiperver muhalefet hareketiyle ilişki kurmuş ve aile çevresinde ileri sürüldüğüne göre, Kılıç Ali ve arkadaşlarınca sözde Mustafa Kemal Paşa'yı devirmeyi amaçlayan bir provokasyona getirilmiş, mahkemede de bir komşu köy halkından devşirilen yalancı tanıklar, Rıza Beyin sahte af belgeleri dağıttığı birtakım mahbuslara ayrıca İngiliz altını karşılığında kendisiyle birlik olmalarını önerdiğini anlatmışlardır.

**

Yzb. İsmail Hakkı'nın «iftira»cılığının bana kuşkulu gelen yönünü yukarıda belirtmiştim. Miralay Kasap Osman'ın ise, karısının öldürülmesinde, sahiden aslî fâile denk tutulacak ölçüde «müşevvik» ya da «azmettirici» olup olmadığını, tabiatıyla bilemem. Rıza Beyin, 1925'te Mustafa Kemal Paşa'nın devrilmesini **istemmiş** olabileceğini de aklım kesiyor. Fakat, mahkemece yöneltilen komploculuk suçlamaları, o günkü koşullarda bile gerçekleştiremeyecek, hayalde kalmaya mahkûm tasarılar gibi görünüyor. Açıkçası, «hey'et-i fesadiye» balonundaki bu eski kahramanlar, «tehlikeli» sayıldıkları için temizlenmiş olmalılar.

EK

DEMİRCİ EFENİN BİR MEKTUBU 1919 sonbaharı

Bu dâvayla ilgili olmamakla birlikte, Kuva-yı Milliye'nin sınıfsal yapısına ışık tutması bakımından, ilk kez, benim 30 Ağustos 1974 tarihli **Yeni Halkçı** gazetesinde yayımladığım, aslı Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi'nde bulunan bir belgenin transkripsiyonunu, da yazımın sonuna ekliyorum.

«Çal Hey'et-i Milliye Riyasetine,

Elyevm cephede bulunan mücahidinin ye-kûnunu köylülerle kasabalıların fakir sınıfına mensup halk teşkil etmektedir.

Zengin eşraf evlâtlarından ferd-ı vâhit bulunmadığı gibi, mutavassıt tabakaya mensup ahaliden de pek az kimse mevcuttur. İşbu efrat, Hükûmet-i Osmanînin bidayet-i teş-

kilinden beri, bilhassa Balkan ve beş senelik Dünya Harbinde olduğu gibi Millî Harpte de müdafaa-i vatan hukukunun münhasıran zayıf omuzlarına yükletilerek diğer halkın türlü türlü bahanelerle gerilerde mazhar-i himaye olduklarını ve menafi-i şahsiyetlerini teminden başka bir düşünceleri olmadığından bahisle pek muhik olarak şikâyetinde bulunmaktadırlar.

Ezcümle derdest edilen firari efrat, işbu adaletsizlikten dolayı firar için kendilerinde bir hak gördüklerini alenen söylemektedirler.

Bu halin devamı hoşnutsuzluğu tezyit ve binnetice mülk ve millet için vahim ve hiç de arzu edilmeyecek vekayi-i müessifinin tahaddüsüne sebebiyet vereceği cihetle, her sahib-i vicdan Müslümanın meseleyi lâıyık olduğu ehemmiyetle nazar-ı dikkate alarak bir seneye karıp bir zamandan beri ihtiyar edilen bunca fedakârlığın netayic-i mes'udesini idrak edeceğimiz bir sırada menafi-i vataniyeyi herşeyin fevkinde tutarak ibraz-ı fedakâri eyleyeceklerinden ümitvarım. Çünkü dâneyi yüzdük, kuyruğuna geldik. En nazik olan tehlikeli saat ve günleri yaşıyoruz. En iyi siyaset ancak kuvvetle olur. Bazan kulaklarımıza yürek parçalayıcı haberler geliyor. Silâhı olan her Müslümanın hemen cepheye koşacağı bir devredeyiz. Geçirmekte olduğumuz mühim ve tarihî dakikaların bilhassa şu günlerde ehemmiyeti takdir edilmeyerek fiiliyattan ziyade bilumum münakaşat ve muhaberat ile zayi-i evkat edilirse kıymetli topraklarımızın alçak düşmanın pâ-yi tecavüzü altında inlemesinden mütevellit maddî ve manevî mes'uliyetin doğrudan doğruya hey'et-i milliyelere râci olacağını bir kere daha tekrar ediyorum.

Vebal günah bizden gitsin. Allah rızası için, milletini sevenler bu ricalarımızı yapsınlar.

1. Cepheden firar edenleri tutup kıt'alarına iade etmek.
2. Kimin elinde silâh varsa cepheye göndermek (bu bapta cephe kumandanlığına malûmat verip, silâhı hey'et-i milliyeye teslim etmek).
3. Eli silâh tutan ve silâhı olan cepheye gelmek.
4. Mücahidin reisleri hiçbir bahane ile firarileri (bilhassa efrad-ı nizamiyeyi) maiyet-

lerine kabul etmemek ve has kızanlarından maada kimseleri derhal cepheye göndermek.

5. Hey'et-i milliyeler, zâbit olsun nefer olsun, zengin eviâtlarını iltimas edip şehirlerde bırakmasınlar. Bu günahdır. Yalnız fakirlere yükletmek, daha sonra ağır ziyanlara sebep olur. Hey'et-i milliyeler hiç olmazsa mevcut müsellâh neferlerinin yarısını cepheye göndersinler.

Hüdanekerde bir defa cephe bozulursa şehirlerde saklanan bu kuvvetler kendi evlerini bile muhafaza edemezler. Evde kalanlar eğer bu dediklerimiz yapılmazsa, günden güne cephe kuvveti azalıyor, düşman da kuvvetleniyor. Elimizdeki mevzileri kaybedersek başka mevzileri hiç muhafaza edemeyiz. Son pişmanlık fayda vermez. Biraz milleti ve mem-

leketi de düşünelim. Sade şahsi hatır düşünmeyelim. Şimdiye kadar edilen istirahat ve kazanılan menafi-i şahsiye kâfi görülsün.

Hülâsa: memleketin menabi-i varidatından azami istifade temin eden ağniya başlarında olmak üzere bilumum münevverân ve sanatkârânın bilâ (?) müddet-i kalile için hüsn-ü menfaatinden tecritle güzel Aydın'ımızın zümrüt sahalarını çorak bir çöl haline ifrağ için musallat olmuş olan Yunan çekirge sürülerinin imhası ameliyesine iştirak ile her an intizar eylediğimiz yevm-i mes'ud-u istihlâsta mücahidîn saflarında isbat-ı vücut eylemelerini bilhassa rica ederim.

Aydın ve Havalisi Cephe Kumandanı
Mehmet Efe»